

ARCHAEOLOGIA BELGICA

98

ARCHAEOLOGIA BELGICA

Stichting de Vlaamse Archeologische Vereniging
Nieuwste Tijdschrift voor Geschiedenis
Jahrgang 1
Brussel 1

/ EEN TJONGERVINDPLAATS TE MEER

BRUSSEL
Drukkerij



ARCHAEOLOGIA BELGICA

Studies en verslagen uitgegeven door de
Nationale Dienst voor Opgravingen,
Jubelpark 1,
Brussel 4

Études et rapports édités par le
Service national des Fouilles,
1, Parc du Cinquantenaire,
Bruxelles 4

D/1967/0405/10

2 5

1036

ARCHAEOLOGIA BELGICA

98

FR. VAN NOTEN

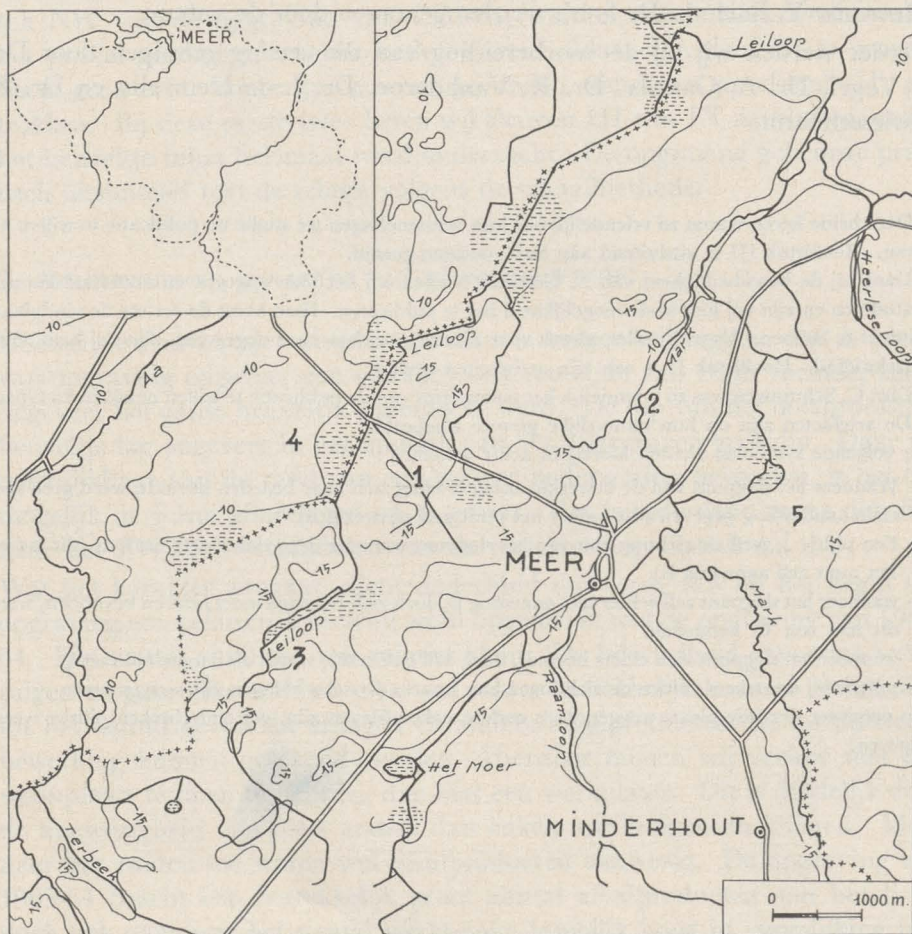
EEN TJONGERVINDPLAATS
TE MEER

BRUSSEL
1967



INLEIDING

In augustus 1966 werden wij door de Nationale Dienst voor Opgravingen¹ in de gelegenheid gesteld een Tjongervindplaats, gelegen op de Meirberg te Meer te onderzoeken (afb. 1). De Meirberg is één van de nu schaarse, nog ongerept gebleven hoekjes heidegrond op het grondgebied van Meer. Deze heuvel wordt sinds enkele jaren afgegraven, teneinde aan de plaatselijke



Afb. 1. — Situatiekaart. 1. MEIRBERG. — 2. Tommelberg. — 3. Wolvenberg. — 4. Gaard. — 5. Bergen - Vijf Huizen.

¹ Wij houden eraan de Directeur, Dr. H. Roosens, te danken voor de verleende hulp.

behoefden aan grond te voldoen. Het gaat hier om een heuvelachtig stuk grond, gedeeltelijk met dennen begroeid, gedeeltelijk met heide. Tijdens de uitzavelingen kwamen silex-artefacten aan het licht. Deze werden stelselmatig ingezameld door L. Verbist, hoofdonderwijzer, en A. Eelen, veldwachter te Meer ².

A. Goossens ondernam in juni 1963 en maart 1964 met vrienden een kleine opgraving op een plaats die nu volledig weggegraven is ³.

Bij de eigenlijke opgraving werden wij geholpen door de Juffrouwen J. Renard en G. Van Noten, de Heren H. Antonissen, A. Goossens, V. Goyvaerts, L. Pourveur, C. Schrauwen ⁴ en E. Vertriest. De figuren zijn van de hand van Mevrouw Y. Baele ⁵. De foto's werden genomen door de auteur.

Verder werden wij bij de voorbereiding van dit verslag geholpen door Dr. J. Vogel, Dr. A. Gautier, Dr. R. Vanhoorne, Dr. J. de Heinzelin en Dr. F. Twiesselmann.

² Deze beide heren waren zo vriendelijk ons hun verzamelingen ter studie en publicatie te willen afstaan. Hoofdstuk III is uitsluitend aan hun vondsten gewijd.

³ Dank zij de bereidwilligheid van A. Goossens hebben wij het toen opgegraven materiaal kunnen bestuderen en zijn wij hier in de mogelijkheid het te publiceren. Hem komt de eer toe de vindplaats ontdekt te hebben. Voor dit alles, alsook voor zijn hulp tijdens onze opgraving, zijn wij hem dank verschuldigd. Hoofdstuk II is aan zijn activiteiten gewijd.

⁴ Dhr. C. Schrauwen was zo vriendelijk het manuscript van de publicatie te willen nakijken en typen.

⁵ De artefacten zijn op hun natuurlijke grootte afgebeeld.

De volgende symbolen werden hierbij in acht genomen :

- Wanneer het slagpunt van de bewerkte afslag of kling zich naar beneden bevindt, werd geen speciale aanduiding gegeven (dit indien het punt zelf aanwezig is)
 - Een pijltje ↓ geeft de richting aan van het slagpunt wanneer deze zich elders bevindt (dit indien het punt zelf aanwezig is)
 - wanneer het slagpunt zelf echter niet aanwezig is, doch zich beneden moet hebben bevonden, werd dit met een O aangeduid
 - wanneer het slagpunt zich elders bevindt, doch zelf ontbreekt, wordt dit aangeduid met ♂
 - pijltjes bij de stekers duiden de richtingen aan waarin de stekerafslagen zijn weggenomen
- Op ongeveer dezelfde plaats weggenomen oudere stekerafslagen zijn met onderbroken pijltjes weer gegeven.

HOOFDSTUK I: OPGRAVING VAN 1966

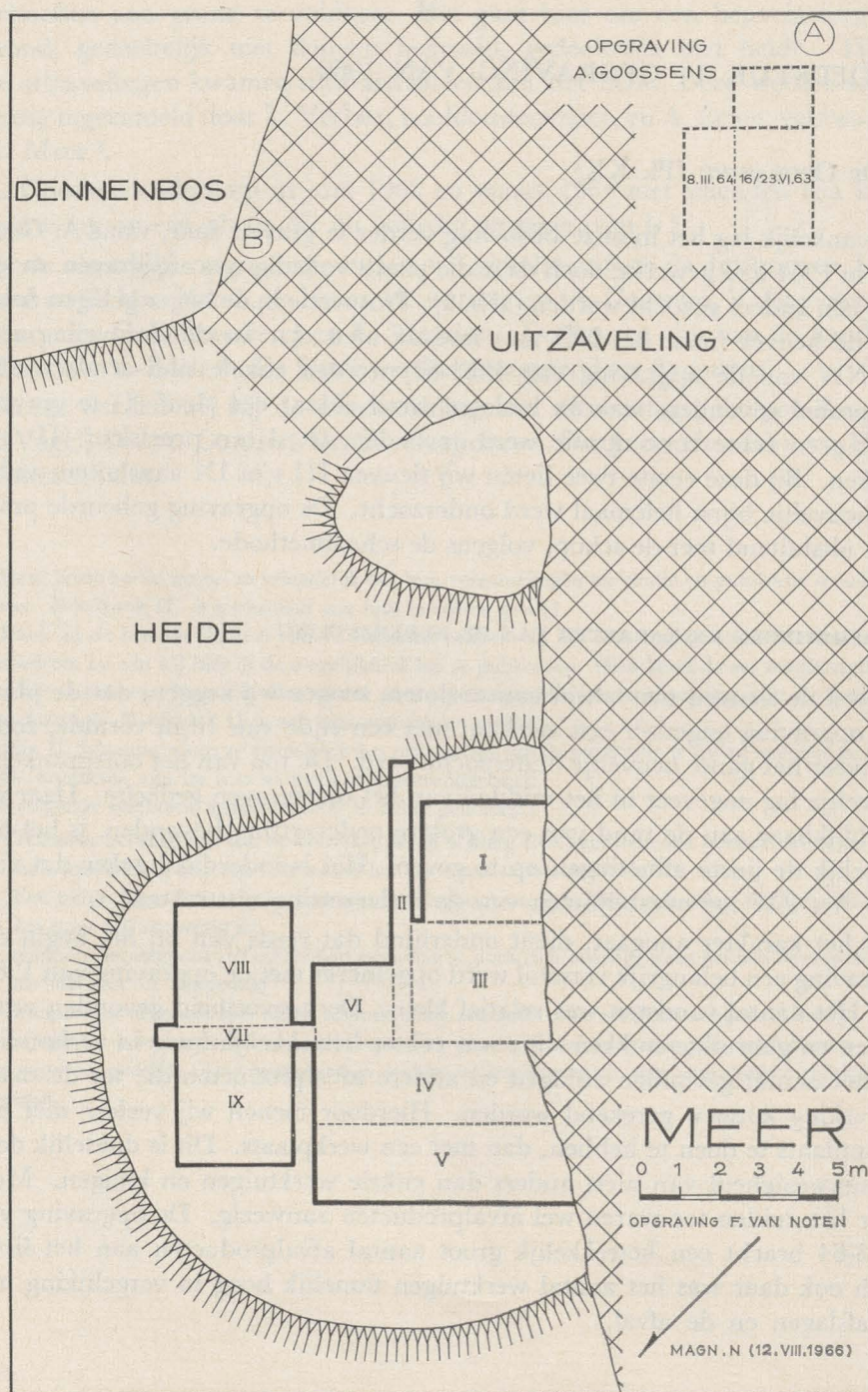
1. DE OPGRAVING (Pl. XX)

Aanvankelijk lag het in onze bedoeling verder te graven daar, waar A. Goossens in 1964 had gewerkt, doch daar die plaats volledig was afgegraven, moest naar een andere gezocht worden (afb. 2). Prospectie in de hoger gelegen delen van de heuvel (naar het NO toe) leverde niets op. In de uitzaveling zelf, ten NW van de opgraving van 1963-64, werden enkele silex-artefacten in het profiel gevonden, waarna besloten werd aldaar een sleuf (I) te graven. Daar geen echte concentratie werd gevonden, werd een proefsleuf (II) getrokken. Bij deze eerste twee lieten wij sleuven III t/m IX aansluiten, zodat het heuveltje bijna helemaal werd onderzocht. De opgraving gebeurde praktisch uitsluitend met de schop, volgens de schaafmethode.

2. AFMETINGEN EN KARAKTER VAN DE NEDERZETTING

Hoewel de sleuven niet altijd aaneensloten, mogen wij zeggen, dat de plaats van opgraving ongeveer een vierkant met een zijde van 10 m vormde, zodat ongeveer het ganse heuveltje onderzocht werd. De top van het oorspronkelijk heuveltje lag ongeveer in het midden van het opgegraven gedeelte. Daar wij ons blijkbaar aan de rand van een grotere nederzetting bevonden, is het onmogelijk de juiste afmetingen op te geven. Het is inderdaad zeker dat zich naar het ZW toe overblijfselen van de nederzetting uitstrekten.

Wat het karakter aangaat, dient onderlijnd dat reeds van bij het begin der opgraving een belangrijk verschil werd opgemerkt met de opgraving van 1963-64. Het aantal vondsten was relatief klein. De hoeveelheid gevonden werktuigen en gebruikte stukken silex was echter betrekkelijk hoog in verhouding tot het aantal gevonden afslagen en andere afvalproducten die tot de steenbewerking kunnen gerekend worden. Hierdoor menen wij veeleer met een woonplaats te doen te hebben, dan met een werkplaats. Dit is duidelijk door de aanwezigheid van niets anders dan enkele werktuigen en klingen. Meer naar het zuiden toe waren wel afvalproducten aanwezig. De opgraving van 1963-64 bracht een betrekkelijk groot aantal afvalproducten aan het licht, doch ook daar was het aantal werktuigen tamelijk hoog in vergelijking met de afslagen en de afval.



Afb. 2. — Site met de plannen der opgravingen van 1963-64 en 1966.

3. OUDERDOM

Drie houtskoolmonsters werden, met het oog op een C^{14} -datering, ingezameld. De eerste twee werden onderzocht en gedateerd in het Natuurkundig Laboratorium der Rijksuniversiteit te Groningen ⁶.

C^{14} -monster Nr. 1 : MEER 1, houtskool afkomstig uit sleuven I en II (ca 70 cm diepte).

GrN-4960 : 8940 \pm 85 jr B.P.
6990 B.C.

C^{14} -monster Nr. 2 : MEER 2, houtskool afkomstig van een houtskoolconcentratie (haardje 5b genaamd) in sleuf IV (ca 85-100 cm diepte).

GrN-4961 : 8950 \pm 80 jr B.P.
7000 B.C.

Een derde monster, MEER 3, afkomstig van een iets dieper gelegen houtskoolconcentratie (haardje 5c genaamd) in sleuf IV (ca 110-150 cm diepte), werd ter datering gegeven aan het Koninklijk Instituut voor het Kunstpatrimonium te Brussel. Deze datum zal later worden bekend gemaakt.

Besluit : Het is duidelijk dat de eerste twee monsters te jong zijn gedateerd. Dit zou uit te leggen zijn als een eenvoudig contaminatieverschijnsel. De houtskool kan humeuze bestanddelen afkomstig uit de jongere B^{2h} -horizont (Pl. XXII, laag 7) opgenomen hebben ⁷. Dr. J. C. Vogel is van oordeel dat de verkregen ouderdom inderdaad wat te jong is voor een Tjongercultuur; doch daar de houtskool echter van goede kwaliteit was gelooft hij niet dat de afwijkende ouderdom aan contaminatie kan worden toegeschreven. Hij vraagt zich af of het om geen mesolithische haardjes gaat.

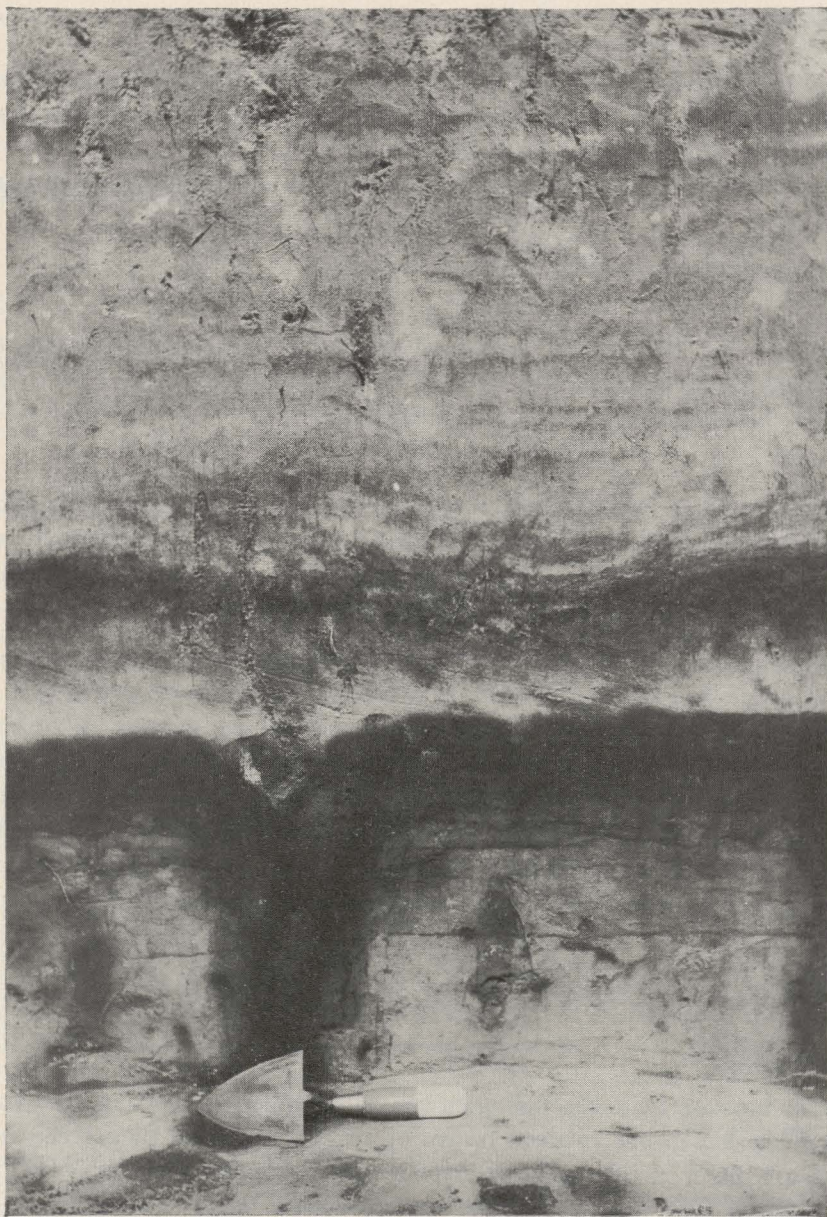
4. STRATIGRAFIE

a. Beschrijving

Onder de typische heidebegroeiing en een 30 tot 40 cm dikke laag betrekkelijk recent bewerkte grond (waarin o. m. op ongeveer 30 cm diepte een neolithische schrabber in lichtgrijze vuursteen werd gevonden; zie Pl. VIII 2) bevond zich een grijs-zwarte laag met lenzen (Zie Pl. XXII en Afb. 3). In deze laag werden karresporen teruggevonden met een wagenbreedte van 110 cm. Deze weg was zichtbaar over gans het opgegraven gedeelte en liep volgens een

⁶ Wij willen hier Dr. J. Vogel danken voor de bereidwilligheid waarmee hij deze dateringen uitvoerde.

⁷ Dit is de mening van Prof. Dr. J. de Heinzelin (mondelinge mededeling).



Afb. 3.— Opgraving F. Van Noten. Detail van de Noord-Oostwand in sleuf V.

richting NO-ZW. In een van de karresporen lag een kies van een koe⁸. Deze karresporen waren doorgedrongen tot in een humusrijke laag van een

⁸ Dr. A. Gautier determineerde deze als een kies uit de bovenkaak van *Bos taurus*. Wij danken hier Dr. Gautier om zijn medewerking.

oud heidedek (A¹). Daaronder bevond zich een typische laag uitgeloogd zand of loodzand (A²). Een bijna horizontale oerbank (humusbank) (B²) kwam dit beeld van een oude heidepodsol vervolledigen. Het geel-bruine dekzand daaronder bevatte donkere, ijzerhoudende infiltratiebandjes, vooral vlak onder de oerbank.

De Tjongerartefacten werden dikwijls reeds vlak boven of in de oerbank gevonden, doch meestal vlak eronder. De grootste concentratie lag tussen 10 en 15 cm onder de top van de oerbank. Het bleke zandlaagje, kenmerkend voor de Alleröd-oscillatie, kon niet worden weergevonden.

Het pollenonderzoek leverde geen resultaten op ⁹.

b. *Interpretatie* ¹⁰

Lagen 1 en 2 vertegenwoordigen een recente bodemvorming.

Laag 3 is een met plaggengrond opgehoogde laag (afgegraven humusgrond en stalment). Deze soort plaggenbemesting werd aangewend sinds de vroege Middeleeuwen. Hier is deze laag 40-55 cm dik. Elders werd vastgesteld dat zij tot 100 cm dik kan zijn.

Laag 4 : Deze laag bestaat uit lenzen en karresporen die te interpreteren zijn als een Romeinse weg.

Lagen 5, 6 en 7 zijn als een bodemvorming te zien die later dan de paleolithische bewoning tot stand kwam. Het is een typisch heidepodsol die bvb. uit het Subboreaal kan dateren. Lagen 5 en 6 bestaan uit zand, opgewaaid na de Allerödperiode (dus tijdens de Jongere Dryas, het Preboreaal of het Boreaal). Laag 7, die wij nu als de B^{2h}-humusbank van de paleosol zien, verbergt wellicht de Allerödhorizont.

5. ORGANISCHE OVERBLIJFSELEN

In sleuf I werden beenderresten gevonden, doch deze waren te klein om enige determinatie toe te laten.

⁹ Dr. R. Vanhoorne was zo vriendelijk met ons de vindplaats te gaan bekijken. Bij die gelegenheid werden pollenmonsters genomen, alsook werd naar een Allerödveentje gezocht.

¹⁰ De interpretatie werd opgesteld na overleg met Prof. Dr. J. de Heinzelin. Wij wensen hem hier te danken voor deze mondelinge aanduidingen.

6. STEENBEWERKING (Pl. I-VIII)

A. Afvalproducten

a. Afslagen en klingen

— Lange afslagen ($L \geq b$)	102
— Brede afslagen ($L < b$)	47
— Gebroken afslagen	48
— Klingen ($L \geq 2b$; $b \geq 2d$)	27
— Gebroken klingen ($L \geq 2b$; $b \geq 2d$)	6
	<hr/> 230

b. Kernen en kernverversingsafslagen

— Kernen met 1 slagvlak	2
— Kernen met 2 slagvlakken	5
— Kernen met 3 slagvlakken	4
— Kernfragment	1
— Kernverversingsafslagen	5
	<hr/> 17

c. Stekerafslagen

— Stekerafslagen	13
— Stekerafslagen met retouches	3
	<hr/> 16

d. Onregelmatige brokken

61

Totaal afvalproducten :

324

B. Bewerkte stukken

a. Spitsen

— Tjongerspits	1
— Micro-Gravettespits	1
— Creswellspits	1
	<hr/> 3

b. Stekers

— Tweeslagmiddensteker	1
— Afgeknotte éenslagmiddenstekers	3
— Afgeknotte éenslaghoekstekers	2
— Dubbele steker	1
— Driedubbele steker	1
— Atypische steker	2
	<hr/> 10

c. *Schrabbers*

— Korte schrabbers ($L \leq 2b$)	2
— Gebroken schrabber	1
	<hr/> 3

d. *Andere werktuigen*

— Boren (1 boorachtig ?)	3
— Kombinatiewerktuigen	3
— Klingen met geretoucheerde zijde, gebroken	3
— Stukken met kerf	2
— Bek- of krombeksteker (?)	1
— Afgeknot werktuig	1
— Stukken met retouches	10
	<hr/> 23

Totaal bewerkte stukken : 39

C. *Gebruikte stukken*

— Klingen met gebruiksretouches	4
— Gebroken klingen met gebruiksretouches	3
— Afslagen met gebruiksretouches	5
— Gebroken afslagen met gebruiksretouches	4
— Kernfragment als boor gebruikt (?)	1

Totaal gebruikte stukken : 17

Totaal steenbewerking : 380

7. GROTERE ARTEFACTEN EN ANDERE VONDSTEN

— Fragment van een maalsteen - klopsteen	1
— Onregelmatige klopsteen	1
— Palet	1
— Kooksteen	1
— Okerstift	1
	<hr/> 5

Algemeen totaal : 385



HOOFDSTUK II : OPGRAVINGEN VAN 1963-1964 (A. GOOSSENS)

1. DE OPGRAVING

In juni 1963 werd een sleuf getrokken van $4,4 \text{ m} \times 2 \text{ m}$. In maart 1964 werd een daarbij aansluitende sleuf van $2,9 \text{ m} \times 1,3 \text{ m}$ gegraven (Pl. XXI).

2. AFMETINGEN EN KARAKTER VAN DE NEDERZETTING

De kleine oppervlakte die werd opgegraven laat niet toe iets te zeggen over de afmetingen van de nederzetting. Het is niet uitgesloten, eerder waarschijnlijk, dat deze oppervlakte, en die, in 1966 opgegraven, delen zijn van één nederzetting. Wat het karakter ervan betreft, kan gezegd worden dat het om een atelier gaat. Doch de enkele werktuigen wijzen op een eigenlijke bewoning.

3. STRATIGRAFIE (afb. 4)

Hiervoor verwijzen wij naar het vorige hoofdstuk. Geen grote verschillen werden opgemerkt.

4. ORGANISCHE OVERBLIJFSELEN

Tijdens de opgraving in 1963 werden over een oppervlakte van ongeveer $1,60 \text{ m} \times 0,60 \text{ m}$ een reeks kleine beenderfragmenten gevonden. De fragmenten waren echter fragiel en zeer klein, zodat niet kon worden uitgemaakt of het om menselijke beenderen ging of om overblijfselen van dieren ¹¹.

5. STEENBEWERKING (Pl. IX-XIII)

A. Afvalproducten

a. Afslagen en klingen

— Lange afslagen ($L \geq b$)	178
— Brede afslagen ($L < b$)	67
— Gebroken afslagen	197
— Klingen ($L \geq 2b$; $b \geq 2d$)	66
— Gebroken klingen ($L \geq 2b$; $b \geq 2d$)	40
	<hr/> 548

¹¹ Wij danken hier Prof. Dr. F. Twisselmann om zijn gewaardeerde medewerking.



Afb. 4. — Opgraving A. Goossens. Detail van de Zuid-Oostwand, genomen op punt A-B (zie Pl. XXI). Twee artefacten zijn zichtbaar juist onder de oerbank.

b. *Kernen en kernversingsafslagen*

— Kernen met 2 slagvlakken	5
— Onregelmatige kern	1
— Kernfragment	1
— Kernversingsafslagen	2
	<hr/> 9

c. *Stekerafslagen*

— Stekerafslagen	11
— Stekerafslagen met retouches	9
	<hr/> 20

d. *Onregelmatige brokken*

158

Totaal afvalproducten :	<hr/> 735
-------------------------	-----------

B. *Bewerkte stukken*a. *Spitsen*

- Spitsbasis (of fragment van een kling met geretoucheerde zijde) 1

b. *Stekers*

- Afgeknotte éénslagmiddenstekers 3
 - Afgeknotte éénslaghoekstekers 4
 - Tweeslaghoeksteker 1
 - Kantsteker (atypisch) 1
 - Atypische stekers (op breuk) 3
-
- 12

c. *Schrabbers*

- Schrabber (gebroken) 1
 - Dubbele schrabber 1
 - Schraper 1
-
- 3

d. *Andere werktuigen*

- Klingen met geretoucheerde zijde 2
 - Kling met geretoucheerde zijde, gebroken 1
 - Stukken met kerf 2
 - Atypische bekstekers (?) 2
 - Afgeknotte werktuigen 2
 - Stukken met retouches 6
-
- 15

Totaal bewerkte stukken : 31

C. *Gebruikte stukken*

- Klingen met gebruiksretouches 3
- Afslagen met gebruiksretouches 2

Totaal gebruikte stukken : 5

Totaal steenbewerking : 771

6. GROTERE ARTEFACTEN EN ANDERE VONDSTEN

- Onregelmatige klopsteen 1
 - Okerstiften 2
 - Okerschijfje 1
 - Kei (kwarts) 1
-
- 5

Algemeen totaal : 776

HOOFDSTUK III : OPPERVLAKTEVONDSTEN

1. VONDSTOMSTANDIGHEDEN

De Heren L. Verbist en A. Eelen bezitten elk een verzameling artefacten die afkomstig zijn van het uitgezaveld gedeelte van de Meirberg. Zij zamelden de artefacten in, die na elke uitzaveling aan het licht kwamen.

2. ARTEFACTEN — BEWERKTE STUKKEN (Pl. XIV-XVII)

a. *Spitsen*

— Châtelperronspits	1
— Creswellspits	1
— Spitsbasissen	2
	<hr/> 4

b. *Stekers*

— Tweeslagmiddenstekers	2
— Tweeslaghoeksteker	1
— Afgeknotte éénslagmiddenstekers	2
— Afgeknotte éénslaghoekstekers	3
— Dubbele stekers	4
— Kantsteker	1
	<hr/> 13

c. *Schrabbers*

Deze werden niet geteld, aangezien het bijna uitsluitend om korte schrabbers gaat van kleine afmetingen, die eventueel tot een mesolithische cultuur kunnen behoren. Wel werd een grote schraper opgemerkt en getekend.

d. *Andere werktuigen*

— Kling met een geretoucheerde zijde	1
— Klingen met een geretoucheerde zijde, gebroken, (eventueel fragmenten van spitsen)	5
— Afgeknot werktuig	1
— Kling met een geretoucheerde zijde, afgeknot, gebroken	1
— Kombinatiewerktuig	1
— Boortjes	4
— Boorachtig werktuig	1
	<hr/> 14
Totaal bewerkte stukken :	<hr/> 32

SAMENVATTING

A. DE STEENBEWERKING

I. *Samenvattende tabel*

A. *Afvalproducten*

	1966	1963-64	Opp.	Totaal
<i>a. Afslagen en klingen</i>				
— Lange afslagen	102	178	?	280
— Brede afslagen	47	67	?	114
— Gebroken afslagen	48	197	?	245
— Klingen	27	66	?	93
— Gebroken klingen	6	40	?	46
Totaal	230	548	?	778
<i>b. Kernen</i>				
— Kernen met 1 slagvlak	2	—	?	2
— Kernen met 2 slagvlakken	5	5	?	10
— Kernen met 3 slagvlakken	4	—	?	4
— Onregelmatige kernen	—	1	?	1
— Kernfragmenten	1	1	?	2
— Kernverversingsafslagen	5	2	?	7
Totaal	17	9	?	26
<i>c. Stekerafslagen</i>				
— Stekerafslagen	13	20	?	33
— Stekerafslagen met retouches	3	—	?	3
Totaal	16	20	?	36
<i>d. Onregelmatige brokken</i>	61	158	?	219
Totaal afvalproducten	324	735	?	1059

B. *Bewerkte stukken*

a. *Spitsen*

— Tjongerspits	1	—	?	1
— Châtelperronspits	—	—	1	1
— Micro-Gravettespits	1	—	?	1
— Creswellspits	1	—	1	2
— Spitsfragmenten (?)	—	1	2	3
	3	1	4	8

b. *Stekers*

1966 1963-64 Opp. Totaal

— Tweeslagmiddensteker	1	—	2	3
— Tweeslaghoeksteker	—	1	1	2
— Afgeknotte éénslagmiddensteker	3	3	2	8
— Afgeknotte éénslaghoeksteker	2	4	3	9
— Dubbele steker	1	—	4	5
— Driedubbele steker	1	—	?	1
— Atypische steker	2	3	?	5
— Kantsteker	—	1	1	2
	10	12	13	35

c. *Schrabbers*

— Korte schrabbers	2	—	?	2
— Gebroken schrabbers	1	1	?	2
— Dubbele schrabber	—	1	?	1
— Schraper	—	1	1	2
	3	3	1	7

d. *Andere werktuigen*

— Boor + boorachtig werktuig	3	—	5	8
— Kombinatiewerktuig	3	—	1	4
— Kling met één geretoucheerde zijde	—	2	1	3
— Kling met één geretoucheerde zijde, gebroken	3	1	5	9
— Kling met één geretoucheerde zijde, afgeknot, gebroken	—	—	1	1
— Beksteker (?)	1	2	?	3
— Afgeknot werktuig	1	2	1	4
— Stuk met kerf	2	2	?	4
— Stuk met retouches	10	6	?	16
	23	15	14	52

Totaal bewerkte stukken : 39 31 32 102

C. *Gebruikte stukken*

— Kling met gebruiksretouches	4	3	?	7
— Gebroken kling met gebruiksretouches	3	—	?	3
— Afslag met gebruiksretouches	5	2	?	7
— Gebroken afslag met gebruiksretouches	4	—	?	4
— Kernfragment als boor gebruikt (?)	1	—	?	1

Totaal gebruikte stukken : 17 5 ? 22

D. *Grotere artefacten en andere vondsten*

	1966	1963-64	Opp.	Totaal
— Klopsteen	2	1	?	3
— Palet	1	—	?	1
— Kooksteen	1	—	?	1
— Okerstift	1	2	?	3
— Okerschijfje	—	1	?	1
— Kei (kwarts)	—	1	?	1
Totaal	5	5	?	10
Algemene totalen :	385	776	32	1193

II. *Techniek*

Veel valt er over de techniek niet te zeggen. Zoals voor de andere Tjonger-vindplaatsen geldt hier dat wij met een betrekkelijk slordige manier van werken te doen hebben. Dikwijls werd aan de werktuigen de cortex gelaten. Vaak werden ook werktuigen gemaakt uit kleine, zeer onregelmatige brokken.

III. *Materiaal*

Een deel van de silex is donkerblauw gekleurd, daarnaast komt donker- en lichtbruin voor, verschillende tonen grijs, alsook beige.

Naast silex, het enige materiaal aangewend voor de steenindustrie, kwam zandsteen voor voor de klopstenen, en schist voor het palet.

B. DE NEDERZETTING

Hoewel wij niet goed inzien waar juist een tent, hut, windscherm of beschutting kan gestaan hebben (indien zulks het geval is geweest), menen wij toch te doen te hebben met een echte woonplaats. De reeks haardjes in de kuilen zijn daar (Pl. XVIII en XIX), doch zekerder is de concentratie werktuigen die geen twijfel laat. Waartoe de kuilen gediend hebben, is tot nog toe een raadsel. Er werd absoluut niets in gevonden waardoor het moeilijk is ze als afvalkuilen te bestempelen. Behoren zij tot een andere periode of zijn het verstoringen? Wellicht meer als afvalkuil mag haard 5b beschouwd worden, die daarbij werd gevuld met houtskoolfragmenten.

Wat de uitgestrektheid en de daaruit eventueel af te leiden duur van de bewoning betreft menen wij ook zeer voorzichtig te moeten zijn. De uitgestrektheid is ons onbekend (een deel van de nederzetting zelf is afgevoerd; om redenen die buiten onze wil liggen was het onmogelijk de heide meer naar het Zuiden en het Zuid-Oosten grondig te onderzoeken). Zelfs indien een grote hoeveelheid materiaal wordt weergevonden bewijst dit geen lange bewoningstijd of de bewoning door een grote groep, doch moet dan in overweging ge-

nomen worden dat de plaats mogelijk op verschillende tijdstippen kan bezocht zijn. Hun leven van jacht impliceert een grote beweeglijkheid. De bijna totale afwezigheid van schrabbers valt moeilijk te verklaren. Wij moeten ons echter wel hoeden daaruit besluiten te trekken, daar wij tenslotte slechts een zeer kleine oppervlakte systematisch onderzochten, waardoor wij ook over weinig gelocaliseerde vondsten beschikken.

Wij houden het niet voor onmogelijk dat eenzelfde groep jagers zijn artefacten achterliet op de Gaard¹²; op de Tommelberg, de Wolvenberg en Bergen - Vijf Huizen werden enkele afslagen gevonden¹³. In het stroomgebied van de Mark dient echter een andere Tjongervindplaats vermeld, namelijk te Merksplas¹⁴; op deze vindplaats was echter het paleolithische materiaal met mesolithische artefacten vermengd¹⁵.

¹² Wij houden eraan hier Drs. J. H. Verhagen te danken voor de bereidwilligheid waarmee hij ons zijn verzameling heeft getoond. Hij had er ook geen bezwaar tegen dat zijn vindplaats werd opgenomen in ons kaartje (afb. 1).

¹³ Deze heuvels zijn gedeeltelijk opgegraven en meer dan een paar afslagen konden wij er niet vinden.

¹⁴ P. JANSSENS, Een paleolithische vindplaats te Merksplas, *Noordgouw* V, 1965, 4, 14 p. (als overdruk opgenomen in *Hades* V, 1966, nr. 13, 14 p.).

¹⁵ Voor de verspreidingskaart van de Tjongerkultuur in België, zie F. VAN NOTEN, Le Tjongerien en Belgique, *Bulletin de la Société royale belge d'Anthropologie et de Préhistoire* 78, 1967, pp. 197-236.

RÉSUMÉ

En août 1966, avec l'aide du Service national des Fouilles, nous avons fouillé systématiquement un gisement épipaléolithique situé près d'une petite sablière, gisement dont auparavant des collections avaient été rassemblées. A. Goossens y avait entrepris avec des amis une petite fouille. Le premier chapitre décrit la fouille de 1966, faite par nous-même. Nous n'y avons pas trouvé énormément ; d'outils d'autre part, ceux-ci étaient éparpillés parmi quelques foyers, ce qui laisse supposer un lieu d'habitation (voir pl. XX — emplacement de tente(s) ?). L'absence presque totale de grattoirs est à remarquer. Les datations (C^{14} : 7.000 avant J. C.) sont plus récentes que supposées.

Le second chapitre traite des trouvailles de Goossens (1963-64) : une série d'instruments et de débitages.

Enfin, les découvertes de surface font l'objet du troisième chapitre. Nous n'y avons retenu pour la publication que les outils les plus typiques, les autres (p. ex. des petits grattoirs) pouvant être mésolithiques. Par contre, aucun outil typiquement mésolithique n'a été découvert au Meirberg.

Dans la même région et à quatre endroits différents, ont été trouvées des silices. A un de ces endroits il s'agit très probablement de restes tjongeriens (voir fig. 1 Gaard).

Ajoutons qu'il s'agit ici du premier gisement tjongerien (et de tout l'épipaléolithique) fouillé systématiquement, et pour lequel un plan détaillé a été dressé. Il s'agit aussi des premières datations à la C^{14} pour toute cette période en Flandre.

WOORDENLIJST

afgeknotte éénslaghoeksteker
afgeknotte éénslagmiddensteker

afslag
beksteker
boortje
Creswellspits
kombinatiewerktuigen
dik
door vuur beschadigd
driedubbele steker
dubbele steker
gebroken
gebruiksretouches
geslepen
getand
kantsteker
kerf
kern
kling
klingetje
klopsteen
kort
krombeksteker
maalsteen
micro-Gravettespits
okerschijfje
okerstift
onregelmatig
oppervlakteretouches
schrabber
schraper
slagvlak
stekerafslag
steker op breuk
Tjongerspits
tweeslaghoeksteker
tweeslagmiddensteker

burin d'angle sur troncature retouchée
burin droit (ou déjeté) sur troncature re-
touchée
éclat
burin burinant droit
perçoir
pointe Creswell(ienne)
outils de combinaisons
épais
craquelé
burin triple
burin double
cassé
retouches d'utilisation
poli
denticulé
burin plan
encoche
nucléus
lame
lamelle
percuteur
court
burin burinant courbé (*Zinke*)
meule, molette - broyeur
pointe microgravette
tablette d'oligiste
crayon d'oligiste
irrégulier
retouches couvrantes
grattoir
racloir
plan de frappe
chute de burin
burin sur cassure
pointe Tjonger(ienne)
burin dièdre d'angle
burin dièdre droit (ou déjeté) ;
burin bec-de-flûte

INHOUDSTAFEL

INLEIDING

HOOFDSTUK I : OPGRAVING VAN 1966 (F. Van Noten)

1. De opgraving.
2. Afmetingen en karakter van de nederzetting.
3. Ouderdom.
4. Stratigrafie.
 - a. Beschrijving.
 - b. Interpretatie.
5. Organische overblijfselen.
6. Steenbewerking.
 - A. Afvalproducten.
 - a. Afslagen en klingen.
 - b. Kernen en kernverversingsafslagen.
 - c. Stekerafslagen.
 - d. Onregelmatige brokken.
 - B. Bewerkte stukken.
 - a. Spitsen.
 - b. Stekers.
 - c. Schrabbers.
 - d. Anders werktuigen.
 - C. Gebruikte stukken.
7. Grotere artefacten en andere vondsten.

HOOFDSTUK II : OPGRAVINGEN VAN 1963 EN 1964 (A. Goossens).

1. De opgraving.
2. Afmetingen en karakter van de nederzetting.
3. Stratigrafie.
4. Organische overblijfselen.
5. Steenbewerking.
 - A. Afvalproducten.
 - a. Afslagen en klingen.
 - b. Kernen en kernverversingsafslagen.
 - c. Stekerafslagen.
 - d. Onregelmatige brokken.

B. Bewerkte stukken.

- a. Spitsen.
- b. Stekers.
- c. Schrabbers.
- d. Andere werktuigen.

C. Gebruikte stukken.

6. Grotere artefacten en andere vondsten.

HOOFDSTUK III : OPPERVLAKTEVONDSTEN.

1. Vondstomstandigheden.

2. Artefacten - Bewerkte stukken.

- a. Spiten.
- b. Stekers.
- c. Schrabbers.
- d. Andere werktuigen.

SAMENVATTING

A. De steenbewerking.

I. Samenvattende tabel.

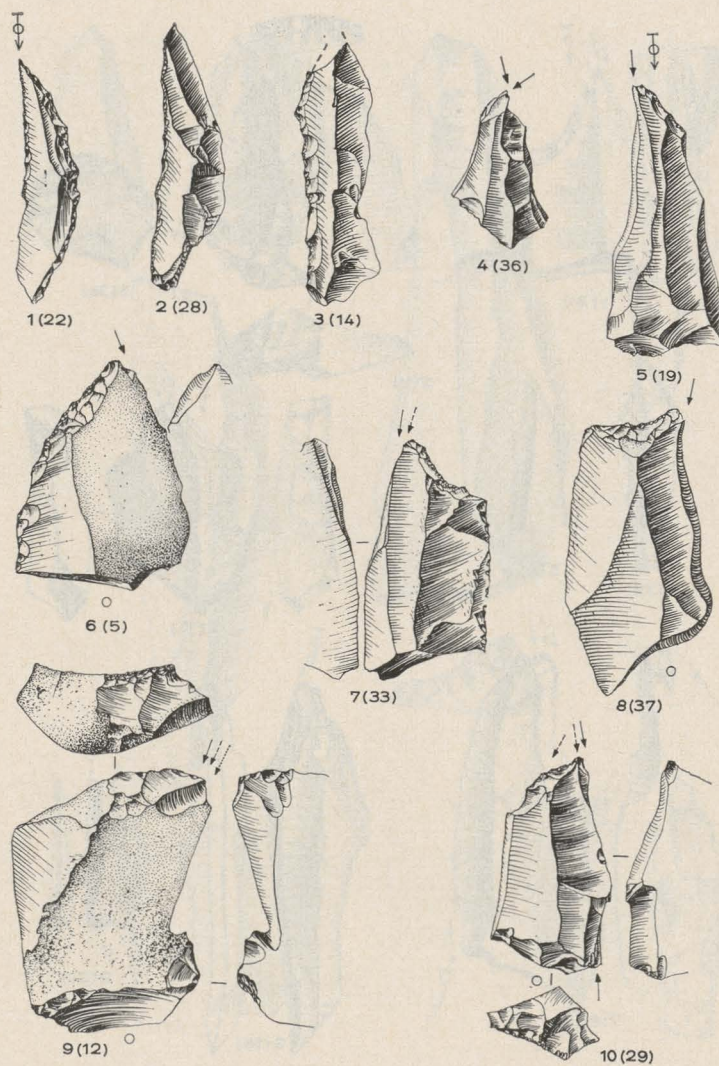
II. Techniek.

III. Materiaal.

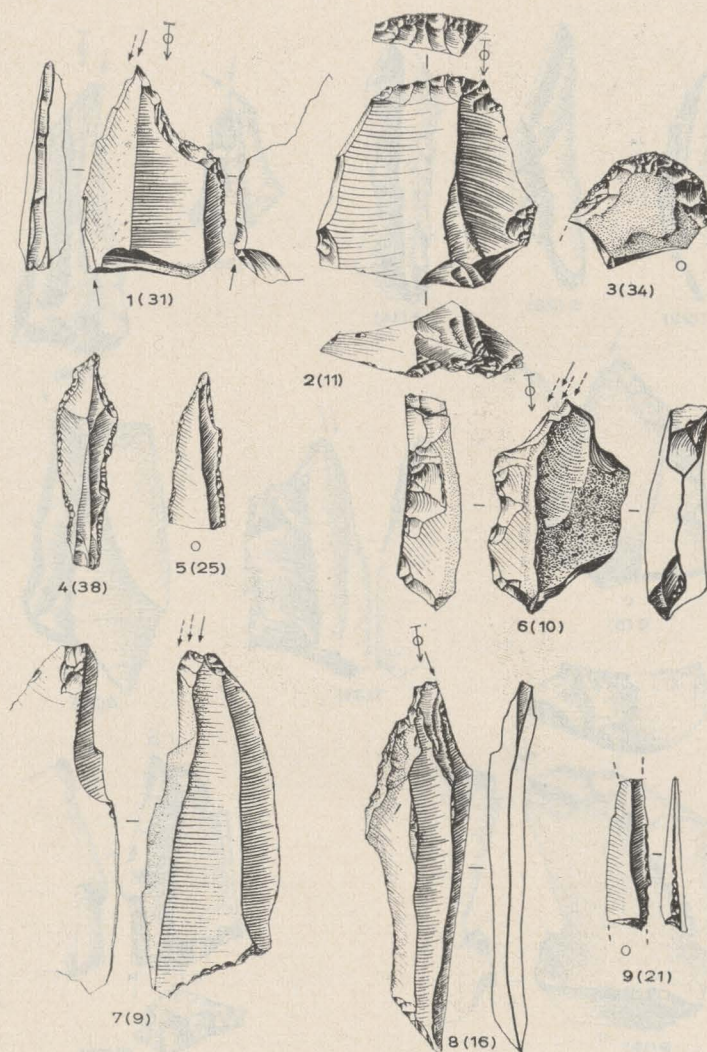
B. De nederzetting.

RÉSUMÉ

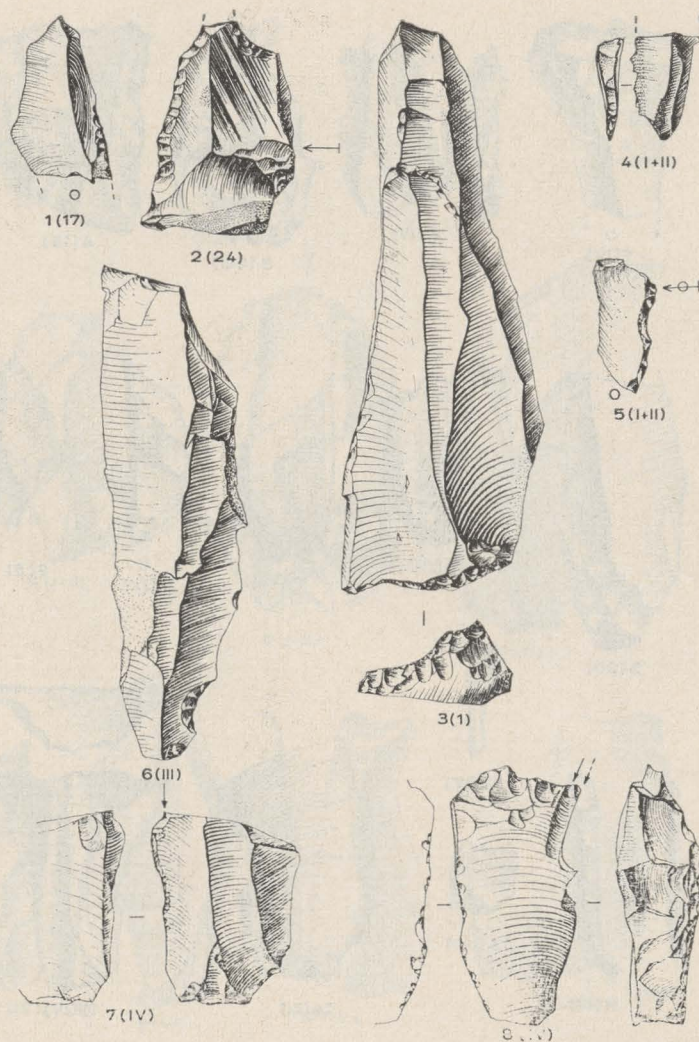
WOORDENLIJST



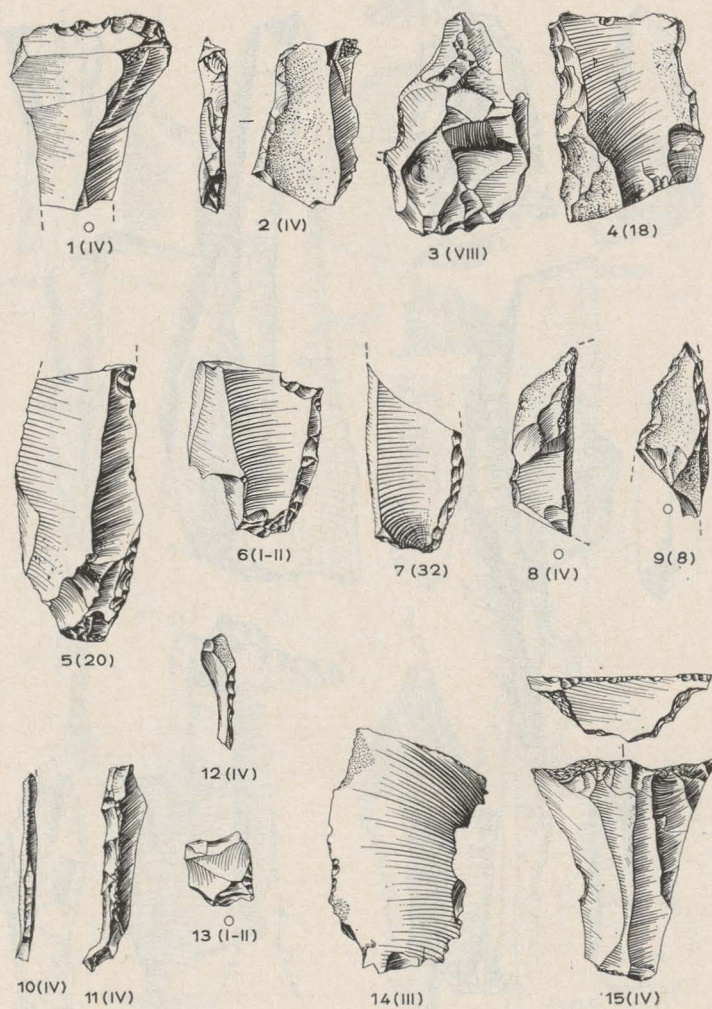
1. Tjongerspits. — 2. Micro-Gravettespits. — 3. Creswellspits (puntje afgebroken). — 4. Twee-slagmiddensteker. — 5-7. Afgeknotte éénslagmiddenstekers. — 8-9. Afgeknotte éénslaghockstekers. — 10. Dubbele steker.



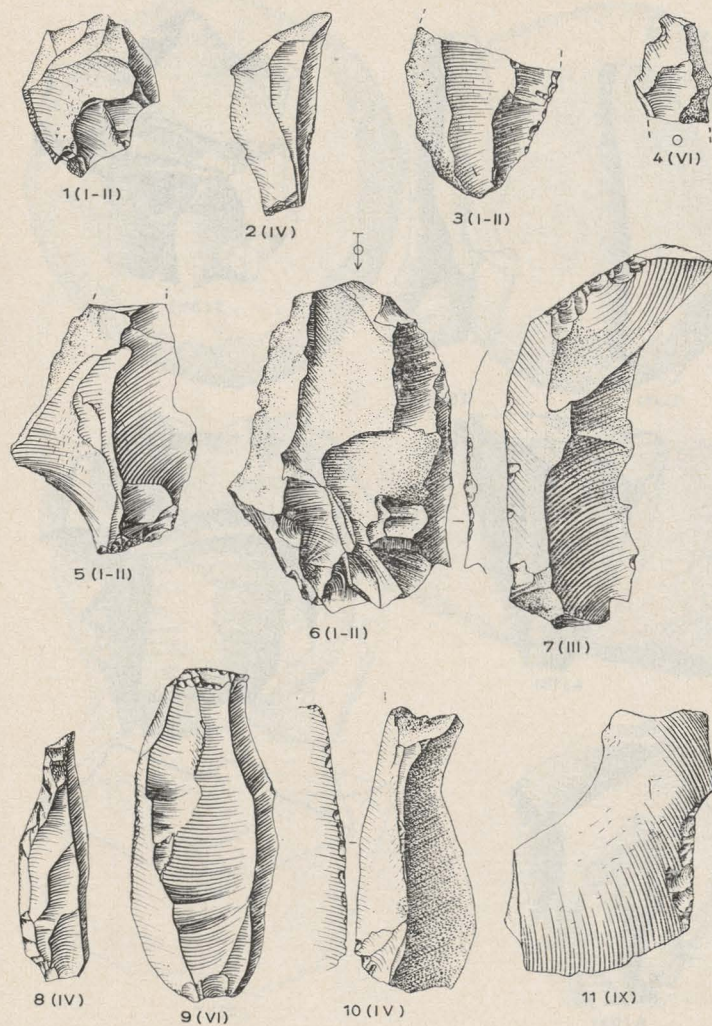
1. Driedubbele steker. — 2. Korte schrabber. — 3. Gebroken schrabber. — 4-5. Boortjes. — 6. Kombinatiewerktuig (afgeknotte éénslagmiddensteker + kerf). 7-8. Kombinatiewerktuigen op kling (afgeknotte éénslagmiddensteker + afgeknot werktuig); ook gebruiksretouches. — 9. Klinggetje met gedeeltelijk geretoucheerde zijde, gebroken.



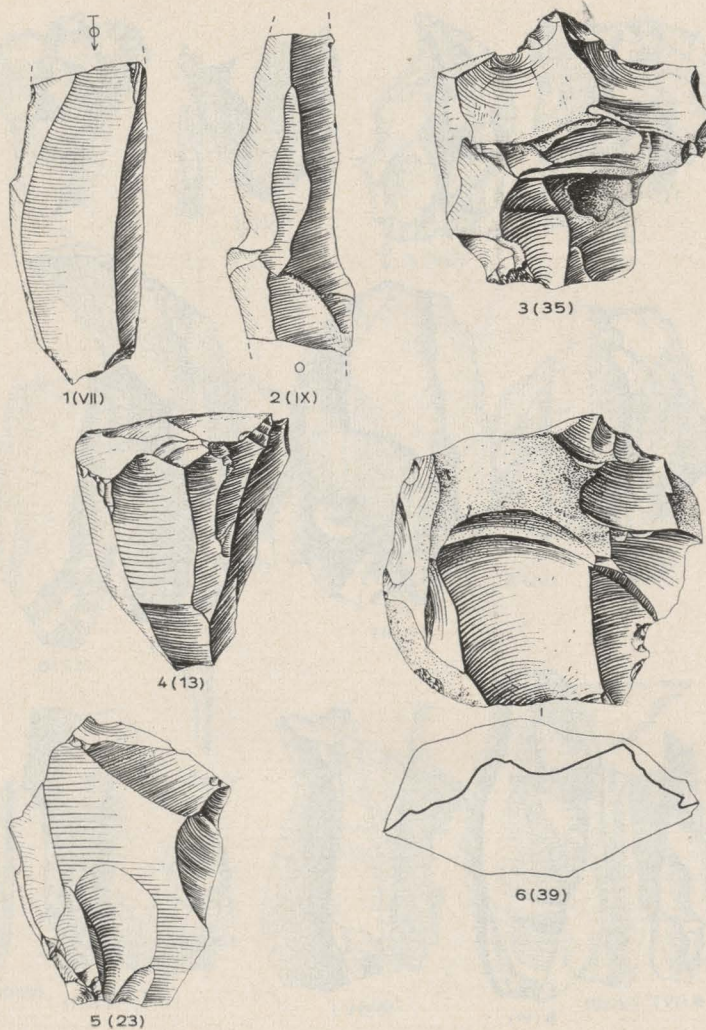
1. Klingetje met gedeeltelijk geretoucheerde zijde, gebroken. — 2. Bek- of krombeksteker (?), gebroken. — 3. Afgeknotte kling. — 4. Klingetje met geretoucheerde zijde, gebroken (spitsbasis?). — 5. Afslag met retouches. — 6. Kling met kef. — 7. Atypische steker (op gebroken afslag of kling). — 8. Atypische steker.



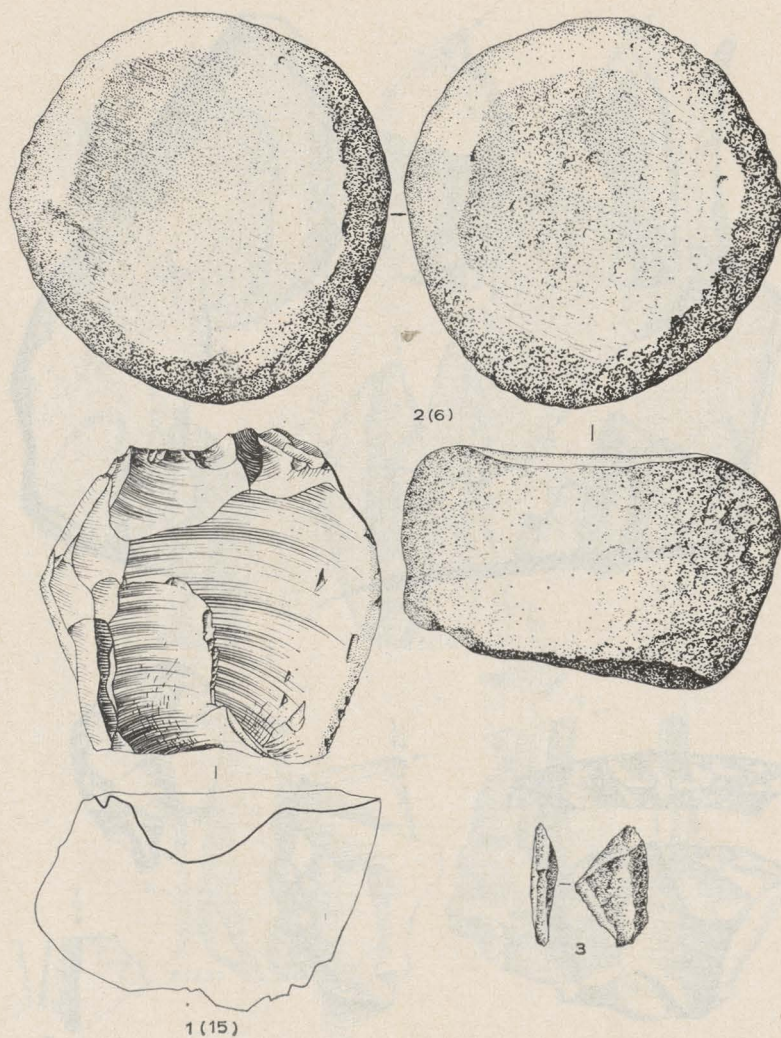
1. Korte schrabber (getand). — 2. Afslag met retouches. — 3. Afslag door vuur beschadigd. Twee kerven; boor? — 4-8. Stukken met retouches. — 9. Boortje? — 10-12. Stekerafslagen met retouches. — 13-15. Afslagen met gebruiksretouches.



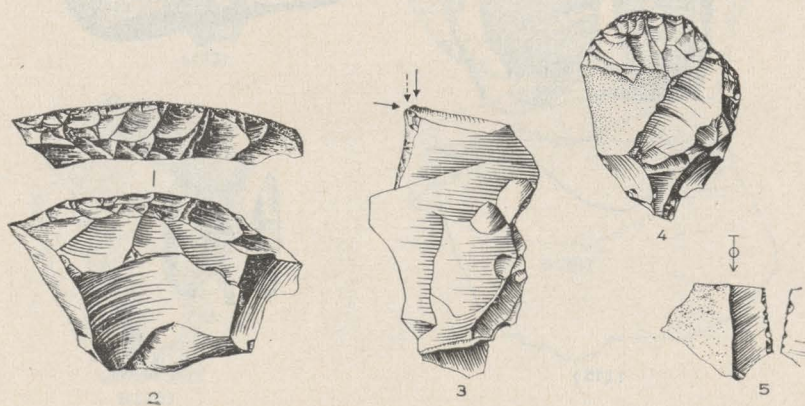
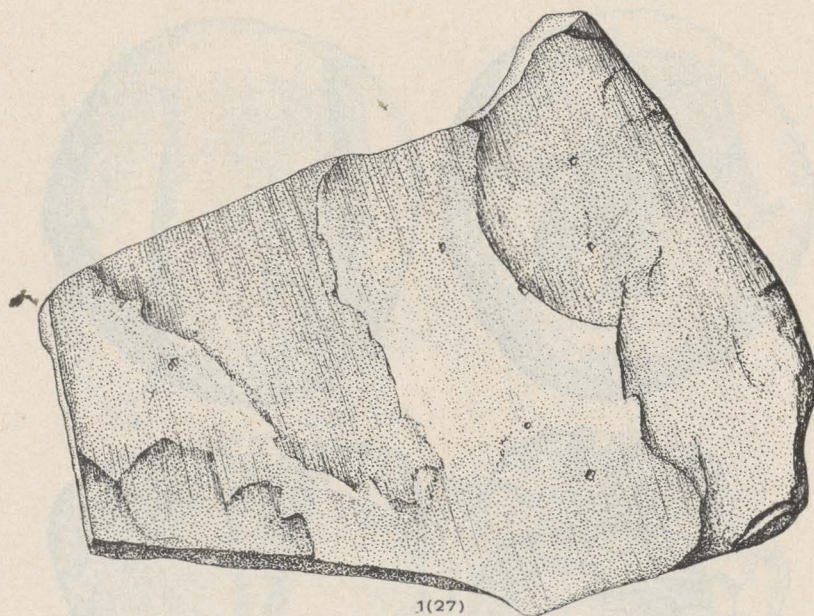
1-6. Afslagen met gebruiksretouches. — 7-10. Klingen met gebruiksretouches. — 11. Gebroken kling met oppervlakteretouches.



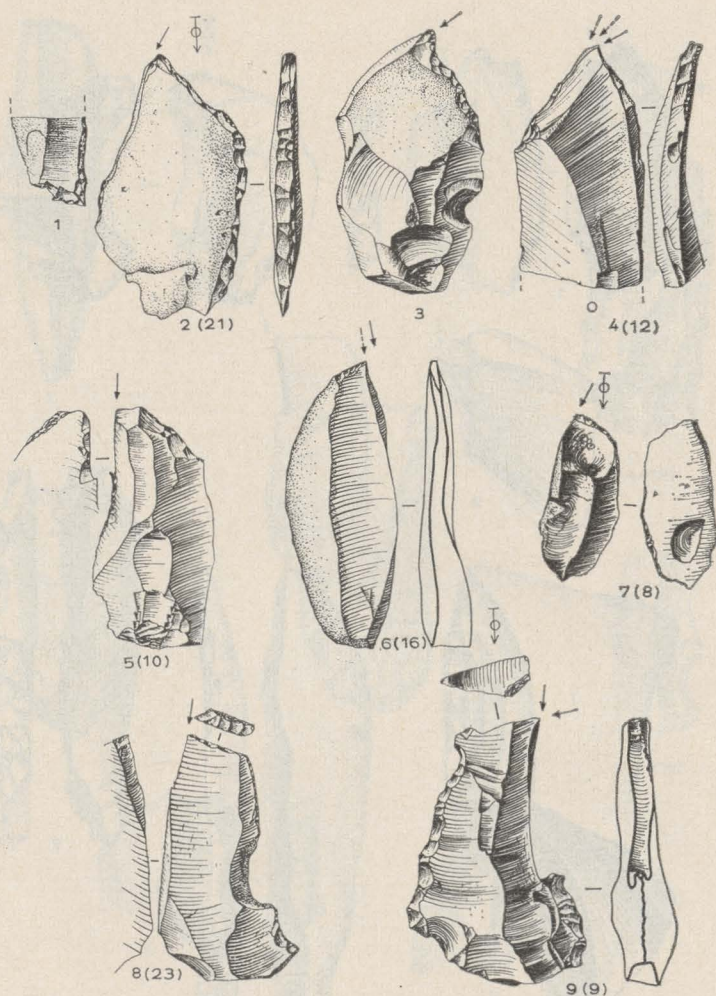
1-2. Gebroken klingen met gebruiksretouches. — 3. Dikke, onregelmatige afslag met kerf. — 4. Kern met 1 (onvolledig) slagvlak. — 5-6. Onregelmatige kernen.



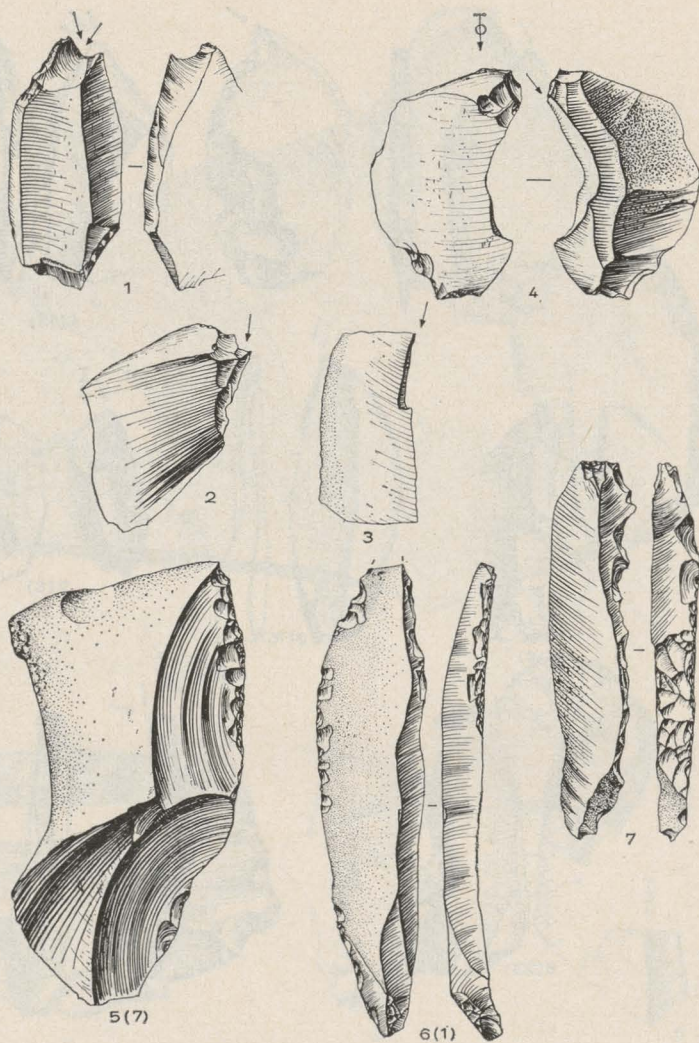
1. Kern met 2 slagvlakken. — 2. Fragment van een maalsteen (2 kanten concaaf geslepen), rondom bewerkt als een pletsteen (klopsteen (?)) ; (zandsteen). — 3. Okerstift.



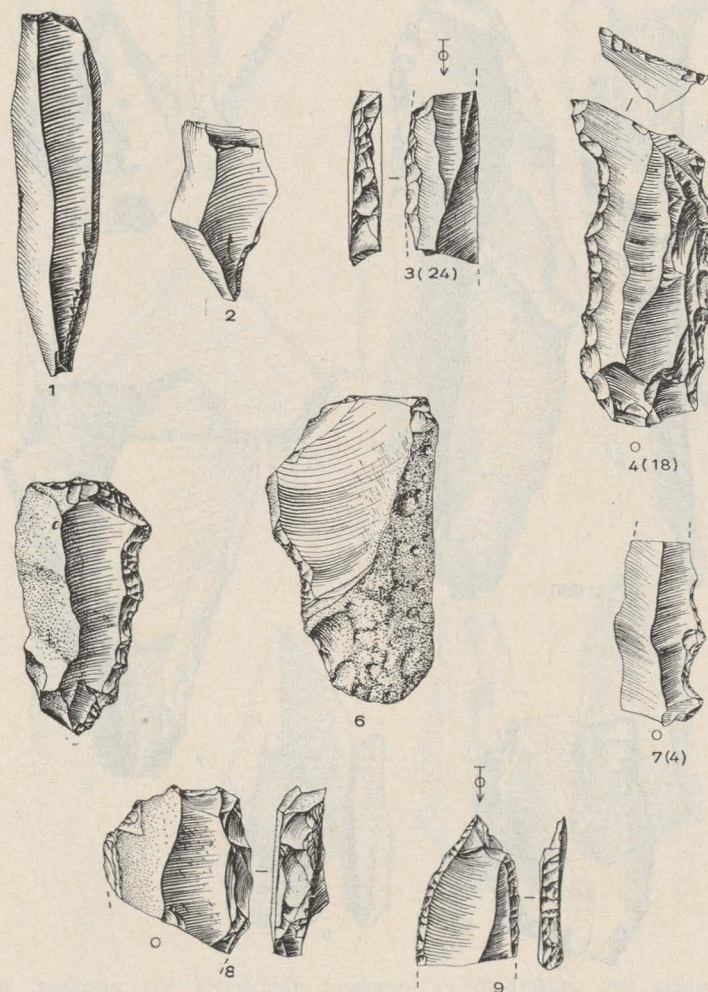
1. Dun fragment schist, aan beide zijden oppervlakkig geslepen (als palet gebruikt?). — 2. Neolithische schrabber, gevonden in de met plaggen opgehoogde grond. — 3. Tweeslaghoeksteker. — 4. Korte schrabber. — 5. Stuk met gebruiksretouches. (Nrs. 3-5 werden gevonden in de wand van de uitzaveling op de plaats B; zie afb. 2).



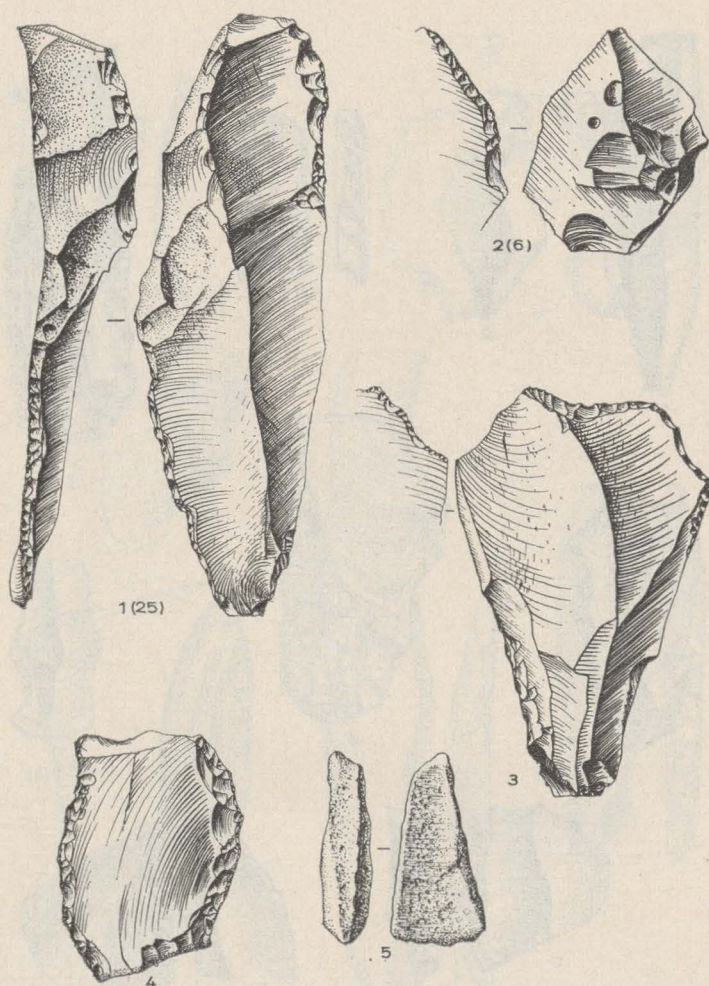
1. Spitsbasis (?). — 2-4. Afgeknotte éénslagmiddenstekers (nr. 3 komt van plaats A; zie afb. 2).
— 5-8. Afgeknotte éénslaghoekstekers. — 9. Tweeslaghoeksteker.



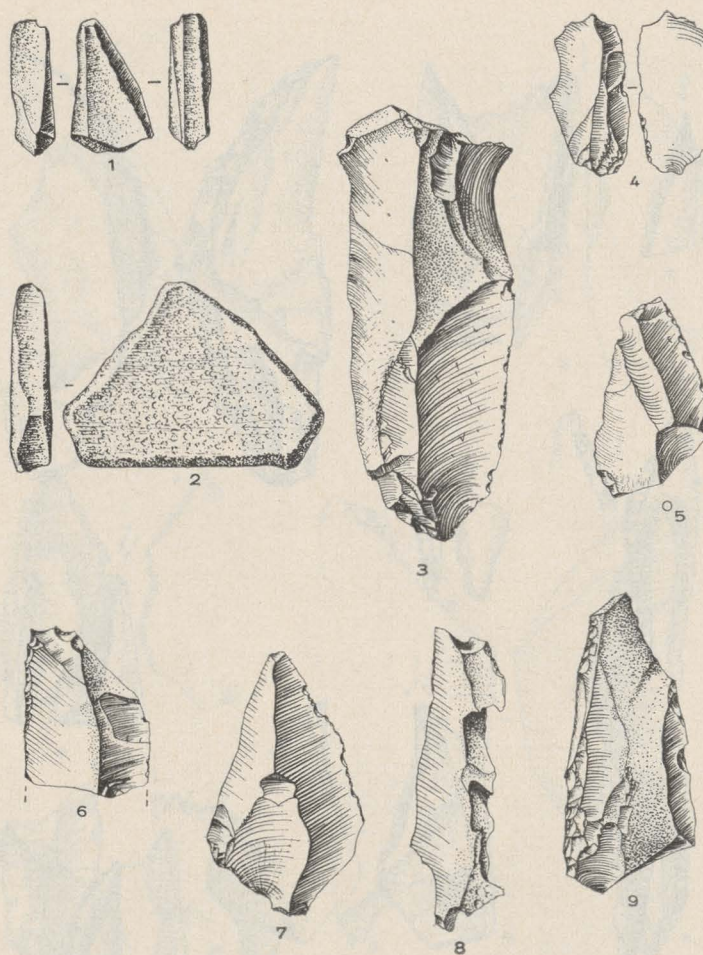
1. Atypische kantsteker (komt van plaats A ; zie afb. 2). — 2-4. Atypische stekers (op breuk). — 5. Schrapper. — 6. Kling met gedeeltelijk geretoucheerde zijde ; één uiteinde is gebroken. Talrijke gebruiksretouches. — 7. Kling met onregelmatig geretoucheerde zijde.



1. Afgeknotte kling. — 2. Afslag met retouches aan de basis. — 3. Fragment van een spits (of van een kling met geretoucheerde zijde). — 4. Atypische werktuig (cf. bekskeer). — 5. Schrabber met kerf. — 6. Afslag met kerf. — 7. Gebroken kling met kerf. — 8. Schrabberachtig werktuig. — 9. Stuk met retouches aan twee zijden.



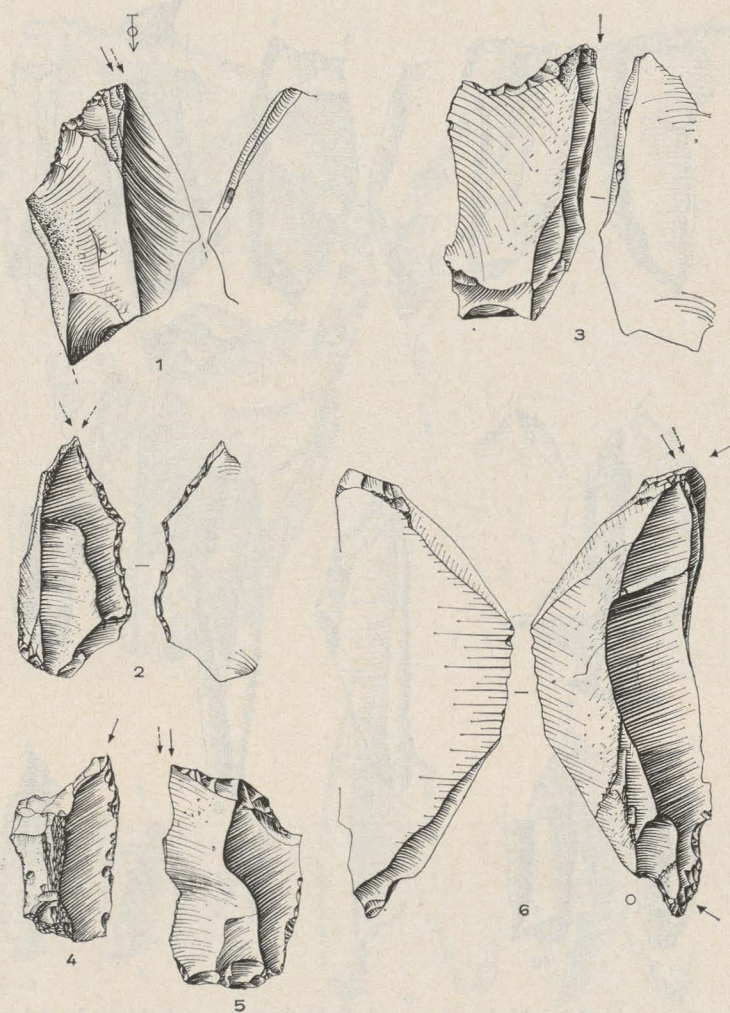
1. Kling met retouches (mes ?). — 2. Schrabberachtig werktuig door vuur gebroken. — 3. Afgeknot werktuig. — 4. Dubbele schrabber. — 5. Okerstift (geslepen).



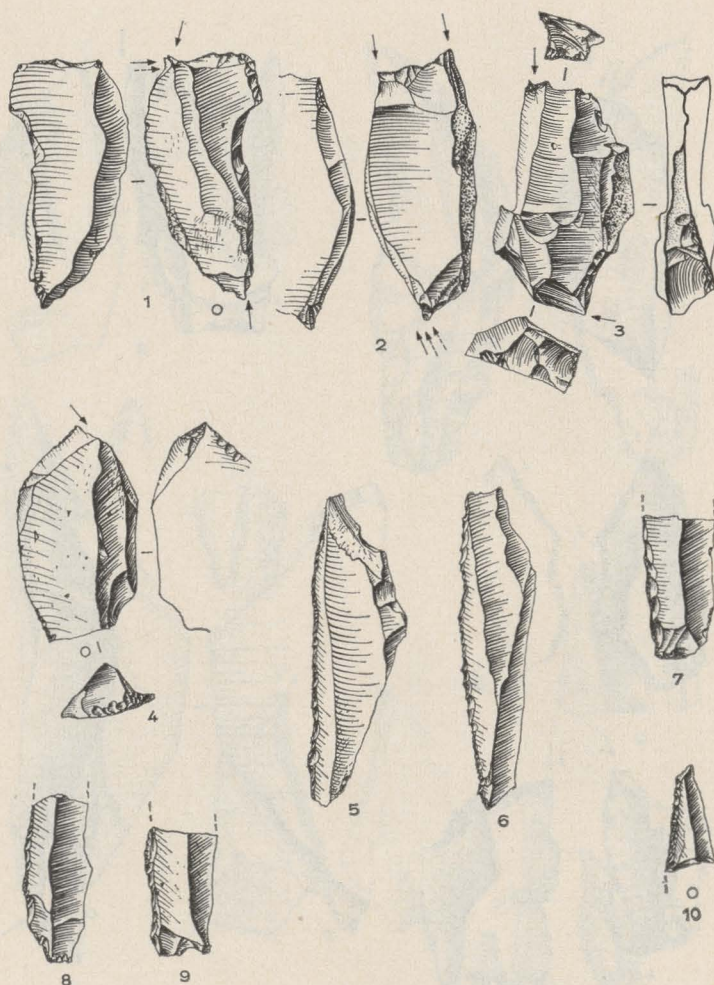
1. Okerstift (geslepen). — 2. Okerschijfje (geslepen). — 3-9. Stukken met gebruiks retouches.



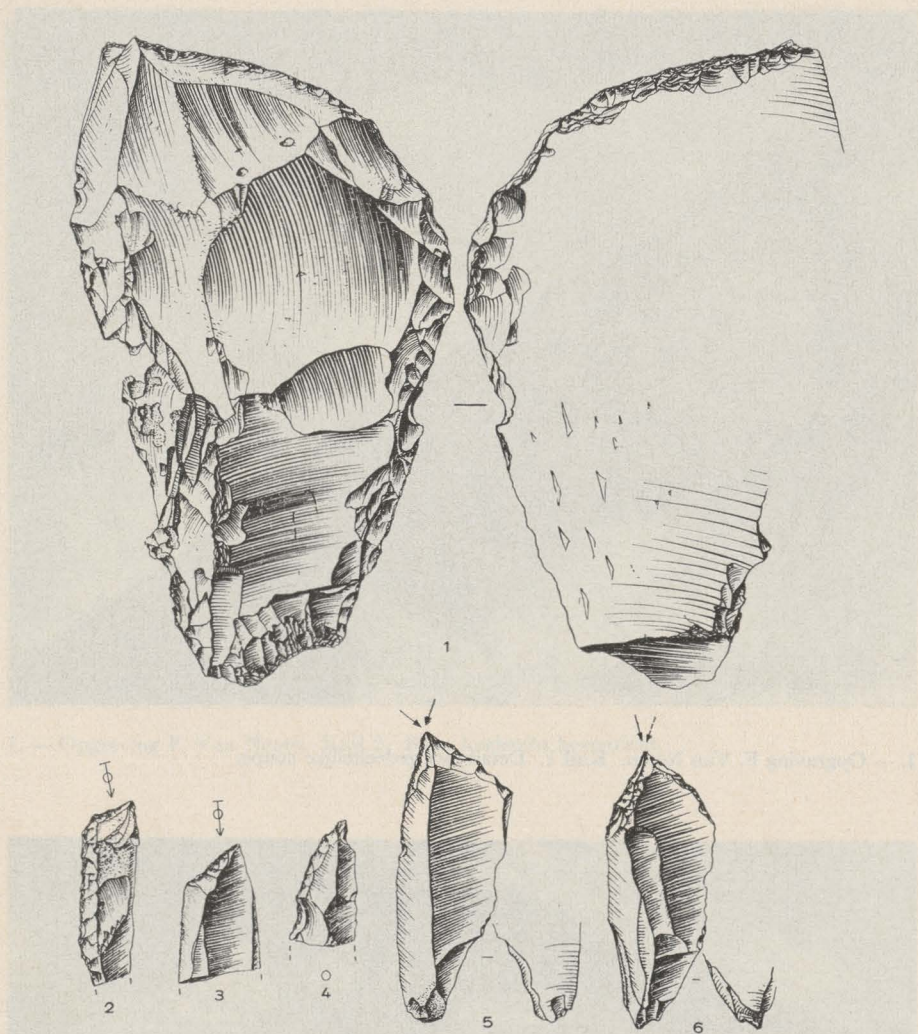
1-3. Boortjes. — 4. Châtelperronspits. — 5. Creswellspits. — 6-7. Spitsbasissen (?). — 8-10. Twee-slagmiddenstekers.



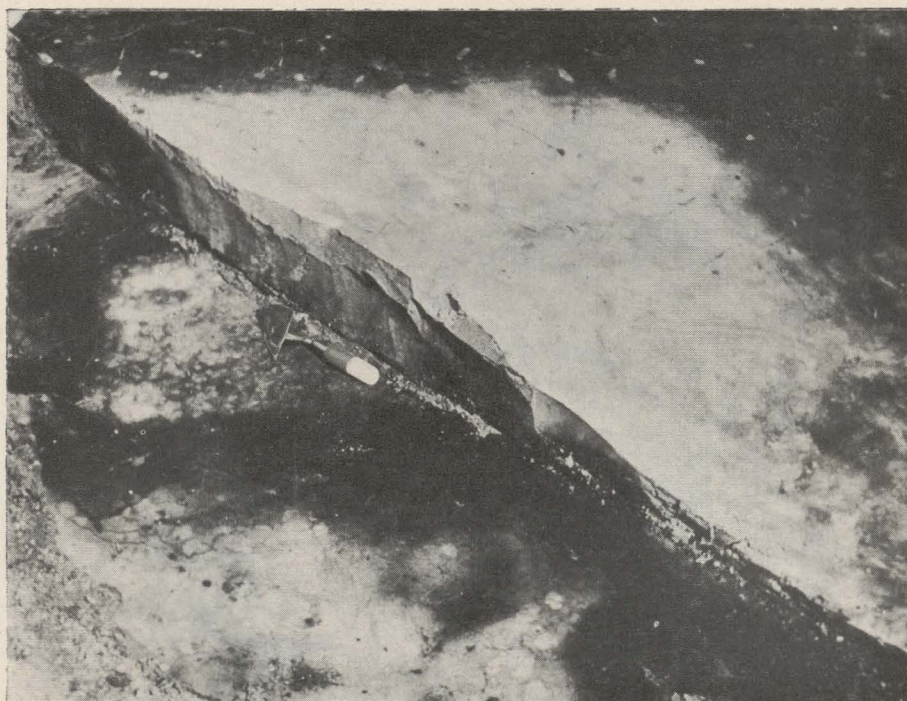
1-2. Afgeknotte éénslagmiddenstekers. — 3-5. Afgeknotte éénslaghoekstekers. — 6. Dubbele steker.



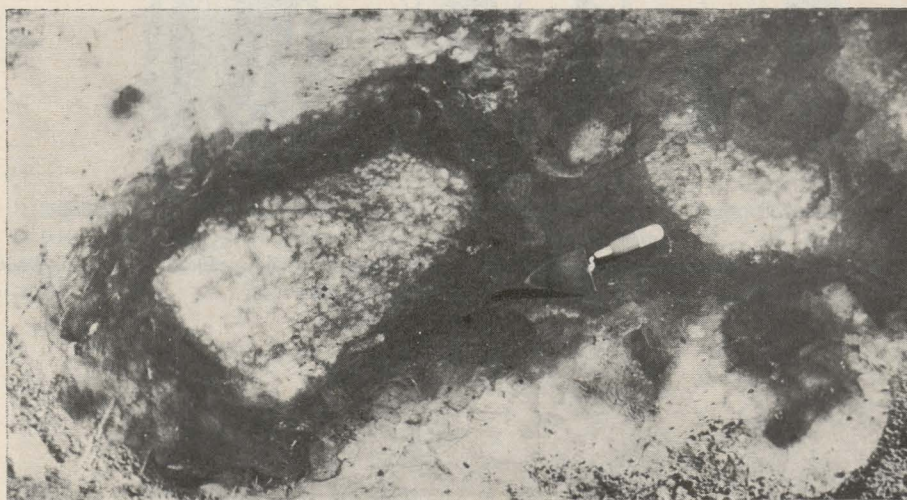
1. Dubbele steker. — 2. Driedubbele steker. — 3. Dubbele steker. — 4. Atypische steker (op breuk). — 5-6. Klingen met geretoucheerde zijde (mogelijk als spitsen gebruikt). — 7-9. Fragmenten van klingen met geretoucheerde zijde of spitsbasissen. — 10. Fragment van klingetje met geretoucheerde zijde.



1. Schraeper. — 2. Fragment van een klingetje met geretoucheerde zijde, afgeknot. — 3. Afgeknot
 werktuig. — 4. Boortje. — 5. Tweeslagmiddenstekker. — 6. Beksteker (?).



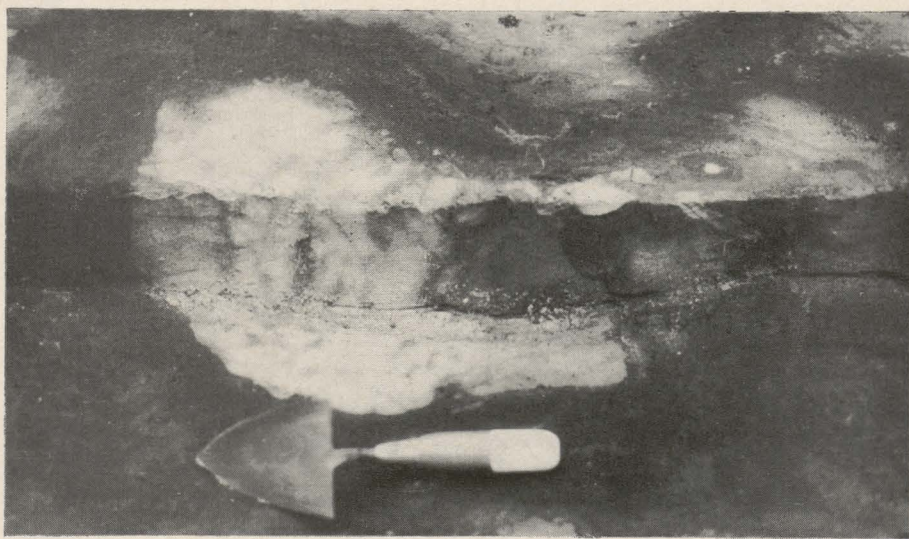
1. — Opgraving F. Van Noten. Kuyl 1. Detail met gedeeltelijke coupe.



2. — Opgraving F. Van Noten. Kuyl 1. Op deze diepte (115 cm) bestaat hij uit 3 afzonderlijke kuiltjes.



1. — Opgraving F. Van Noten. Kuyl 2. Bijna loodrecht bovenzicht.



2. — Opgraving F. Van Noten. Kuyl 2. Detail van een gedeeltelijke coupe.

MEER 1966

OPGRAVING F. VAN NOTEN

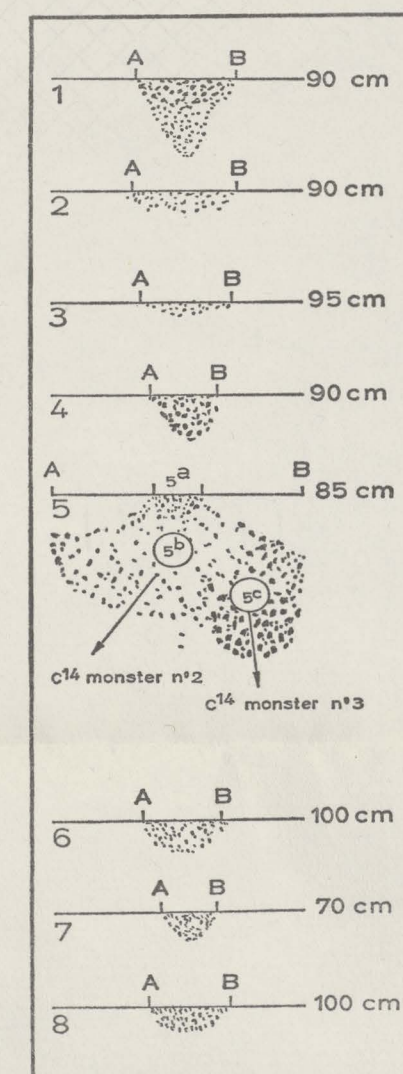
0 20 40 60 80 100 150 cm

Magn. N. 10. VIII. 1966

LEGENDE

- △ SPITS
- ◇ STEKER
- ◇ SCHRABBER
- BOOR + BEKSTEKER
- MESJE
- AFGEKNOT WERKTUIG
- STUK MET KERF
- KERN
- OKER
- BEEN
- R STUK MET RETOUCHEN
- SA STEKERAFLAG
- K KLING
- KW KOMBINATIEWERKTUIG
- AFSLAG
- KIEZEL
- ⊙ KLOPSTEEN
- HAARDJE

PROFIELEN HAARDJES



MEER 1963 - 64

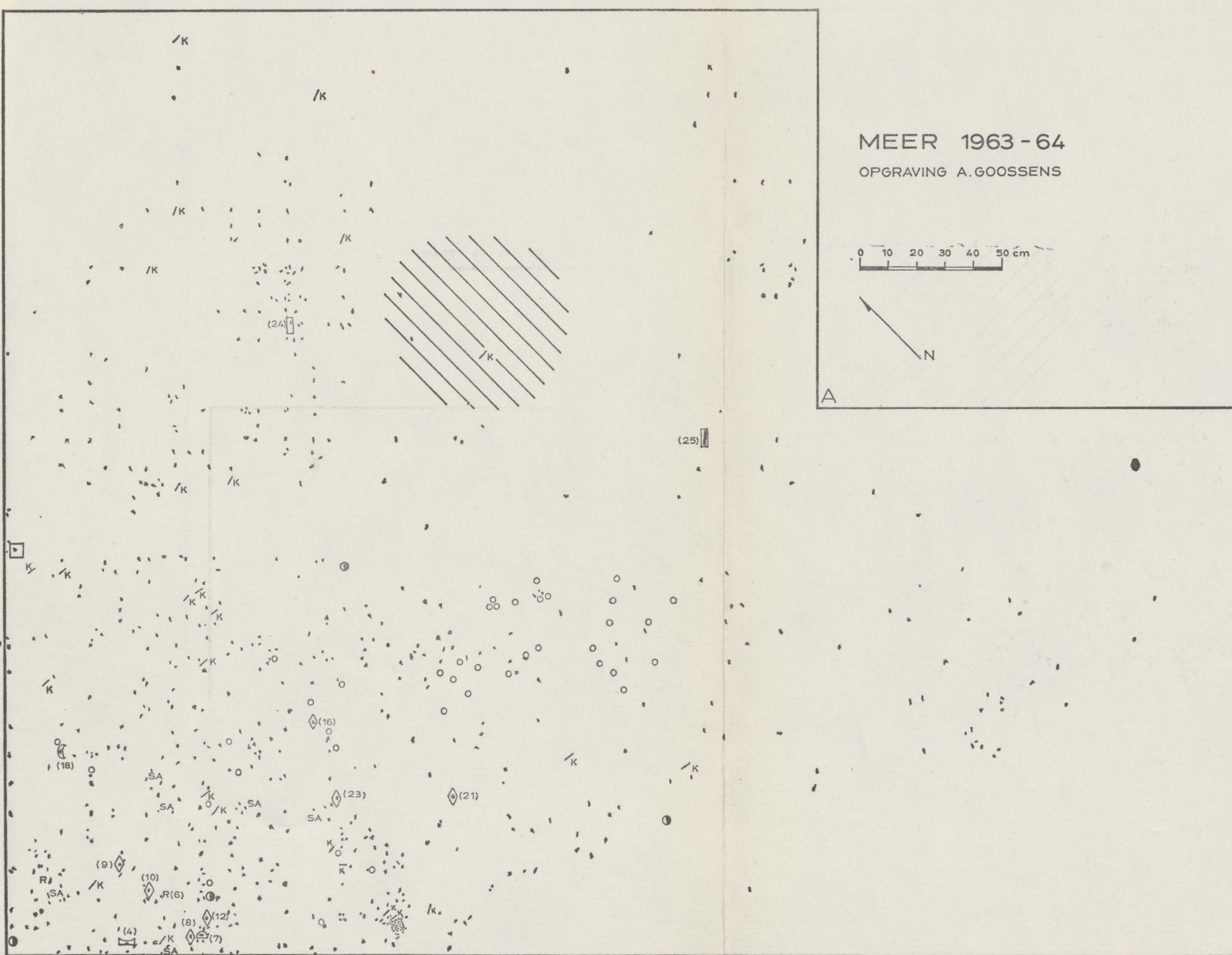
OPGRAVING A. GOOSSENS

0 10 20 30 40 50 cm



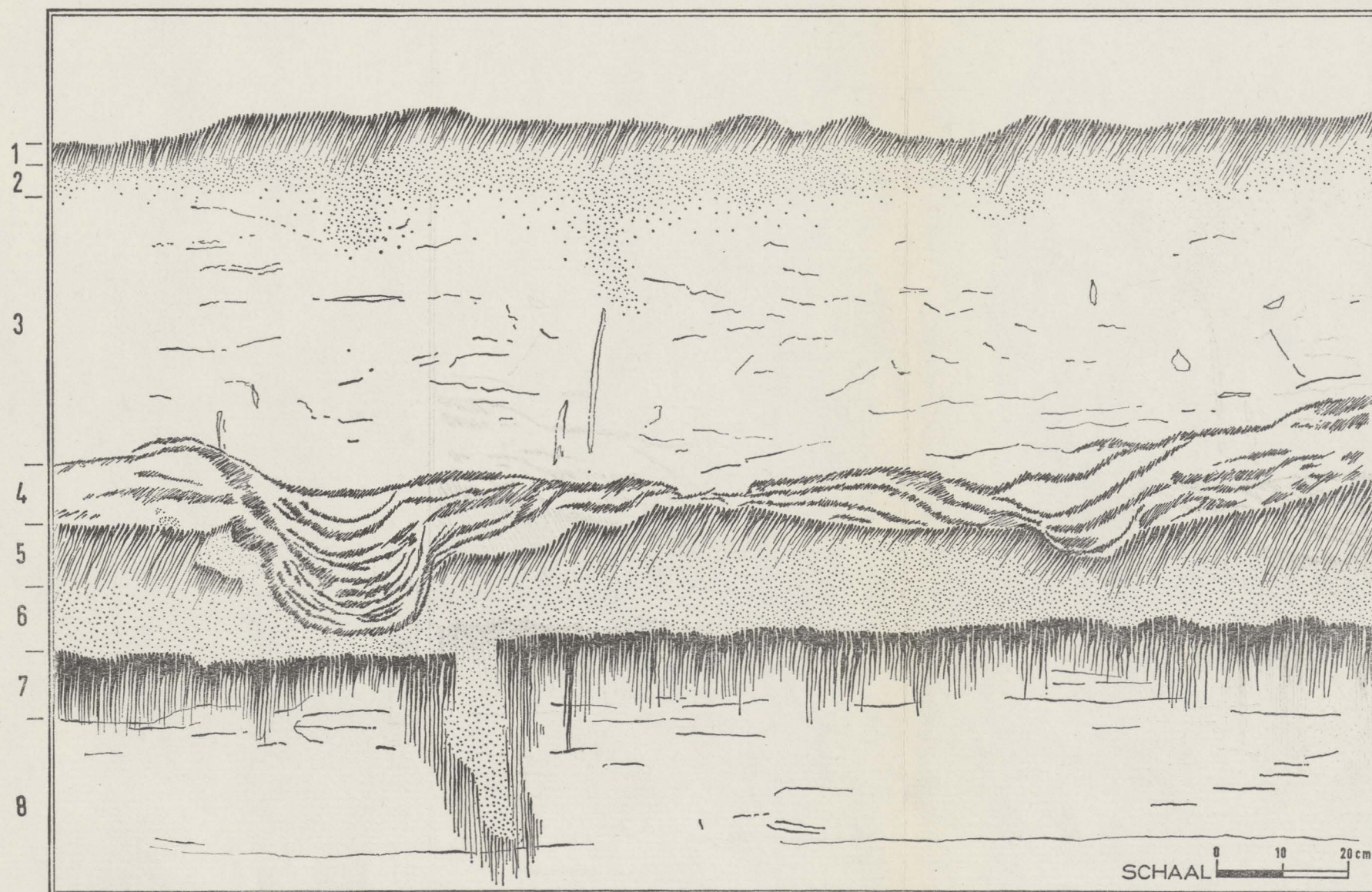
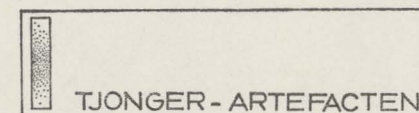
A

B



Plan der opgraving van 1963-64 (zelfde legende als PL. XX).

MEER SCHETS SLEUF IV - NOORDKANT



- 1 HUMUSLAAGJE MET HEIDEVEGETATIE
- 2 LICHTJES UITGELOOGDE LAAG
- 3 GELAAGDE BRUINE ZANDLAAG - PLOEGSPOREN
- 4 GRIJS - ZWARTE LAAG MET LENZEN [KARRESPOREN]

- 5 A¹ HUMUSLAAG VAN OUD HEIDEDEK
- 6 A² LOOZAND
- 7 B^{2h} HUMUSBANK [OERLAAG]
- 8 DEKZAND MET INFILTRATIEBANDJES [OUDERE DRYAS]

Profiel noordwand van sleuf IV (opgraving van 1966).